

Ingomar Weiler: *Der Sport bei den Völkern der Alten Welt. Eine Einführung. Mit dem Beitrag „Sport bei den Naturvölkern“* von Christoph Ulf. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1981. Stran XVIII + 305.

Praví-li Ch. Ulf, autor stati o sportu u „přírodních“ národů (str. 14–52), že původně nebyly mezi sportem neboli tělesným cvičením, prací a bojem žádné ostré hranice (str. 18), sotva tou formulací vzbudí vážnější námitky. Ale věty „kultura nezačíná jako hra ani ze hry, nýbrž spíše ve hře“ a „hry jsou pokleslým kulturním statkem“ (str. 16), citované ze starší literatury, mohou už způsobit rozpaky. Problematiku zjednodušuje a může i zkreslit odvolávání se na marxistické chápání hry jako přípravy k pracovnímu procesu (str. 15), neboť přenesení této pedagogické definice do počátečních fází lidské společnosti by mohlo znamenat, že se práce vyvinula ze hry. Hledá-li se podnět pro hravou a sportovní činnost v pudovém životě člověka (tamtéž), odsouvá se ostatně celá problematika z historické sféry do oblasti fyziologicko-psychologické, ale poněvadž se hrou zabývají převážně děti a sport je již doménou dospělých, budeme jistě z praktických důvodů souhlasit s názorem (tamtéž), že sport je potěšením ze zápasu či závodění (Lust am Wettkampf).

Sport v moderním smyslu toho slova není pro pravěk a starověk přesným termínem, a proto I. Weiler, který kromě předmluvy (str. XI–XIV), úvodní kapitoly o dějinách bádání (str. 1–13) a připojené nauky o pramenech (Quellenkunde) k řeckořímskému starověku (str. 277–288) pojednal o sportu v raných vyspělých kulturách (str. 53–73), v Řecku (str. 74–214) a ve staré Itálii i v římské říši (str. 215–276), a je tedy vlastním autorem recenzované knihy, vychází z definice, že sport je spontánní motorickou činností z hravého podnětu, která spěje k měřitelnému výkonu a pravidlům podřízenému zápasu či závodu (str. XI).

Ch. Ulf při svém výčtu jednotlivých sportovních disciplín, vyskytujících se u nejrozmanitějších kmenů, s nimiž se Evropané v novověku setkali v Americe, Austrálii, na tichomořských ostrovech, mezi Eskymáky i jinde, popisuje, jak u nich vypadal či ještě vypadá běh (str. 20 n.), skok a šplh (str. 22), zápas a pěstní boj (str. 22–25), přetahování a přetlačování (str. 25 n.), střelba lukem a prakem (str. 26), závody v hodů oštěpem i jinými bodnými zbraněmi (str. 27 n.), šerm (str. 28 n.), různé míčové anebo míčovým podobné hry (str. 29–32), cvičení na nářadí (str. 32), vodní sporty (str. 32–34), jízda na koni (str. 34 n.) i jiné druhy závodění, které civilizovaný svět nemá mezi svými registrovanými sporty (str. 35–38).

Je sice mnoho pravdy na tom, že je hra člověku společná se zvířaty (str. 38–42), ale organizované hry (str. 42–44) jsou vlastní pouze lidem, přičemž některé „exkluzivní“ disciplíny byly původně vyhrazeny náčelníkům a jiným kmenovými a rodovými předákům (str. 44 n.). Kmenoví náčelníci si leckde vydržovali závodníky a zápasníky, kteří si pak musili svou kondici udržovat pravidelným tréninkem a za vítězství se jim dostávalo hmotných cen (str. 46–48). Sport, nevždy výsada jen mužů, neboť se na něm spolu s nimi podílely mnohde i ženy (str. 48), nebyl ovšem jen zábavou, nýbrž měl společenskokulturní funkci a úzce souvisel s kultem (str. 49–52).

Kdežto Ch. Ulf vychází z materiálu etnografického, opírá se I. Weiler při svém výkladu o sportu ve starověkých civilizacích o prameny historické, a to výtvarné i písemné. Nejdříve se po obecných poznámkách (str. 53–57) zabývá Egyptem (str. 57–64), v němž byl sport zastoupen různým tělesným cvičením, závoděním a zápasením, péčí o tělo, tancem, lovem, znalectvím koní a hrami kultovními i pro zábavu (str. 59). Ze sportovních disciplín věnuje Weiler pozornost zvláště běhu, skoku dalekovysokému, lukostřelbě, zápasu i jakémusi boxu, veslování, vzpírání břemen, míčové hře a vodním sportům.

Proti celkem přehledné situaci v Egyptě je výzkum dějin sportu ve starověkých předoašijských zemích ztížen menší kontinuitou tamějšího vývoje i dosavadním menším zájmem asyriologů o tuto tematiku. Weiler se sportem v tomto rozlehlém kulturním prostředí počínaje Sumerem a konče perskou říší zabývá souhrnně (str. 64–73) a kromě zápasu, při němž se opášaní, ale jinak nazí zápasníci uchopí za zápasy a jeden druhého se snaží vyzvednout (str. 65 n.), věnuje větší pozornost jen jízdnímu sportu (str. 66 n.).

Těžiště knihy spočívá ve sportu antického Řecka. Předaslána je stručná kapitola o krétském a mykénském sportu (str. 74–78), v němž pochopitelně největší pozornost vzbuzují „býčí hry“ (str. 75–77), načež následuje přehledný výklad o vývoji řeckého sportu a proslulé řecké soutěživosti neboli agonistiky od doby homérské až po helénis-

mus (str. 78—102). Podstatnou část zabírají periodické sportovní slavnosti, kterými žilo staré Řecko a jejichž vítěze — především v Olympii — každá obec velmi oslavovala. Antickou zásadou totiž nebylo novodobé coubertinovské heslo, zdůrazňující samu účast na hrách, nýbrž významování proslulým vítězným věncem, který snad jen v pozdějších staletích mohl mít čistě symbolický charakter (str. 103). Ostatně ani spojení závodů s kultem se nesmí přeceňovat (str. 110).

Vzhledem k oživené novodobé tradici zajímají dnešního čtenáře nejvíce olympijské hry, a proto se o nich Weiler šíře rozepisuje (str. 105—128): zabývá se jejich původem a problematikou jejich datování (str. 105—107) včetně otázek, proč nesměly olympijským hrám přihlížet vdané ženy (str. 108 n.), rozvádí, kterými disciplínami se hry postupně obohacovaly (str. 109—113, v přehledu na str. 110), a podává výklad o historickém vývoji a organizaci her (str. 113—122) i o archeologickém výzkumu v Olympii (str. 122—128). Následuje pak výklad o hrách pythijských (str. 128—131), isthmických (str. 131—133), nemejských (str. 134 n.) a z jiných pak především o Panathénajích (str. 135 n.), zajímavých i tím, že z jednoho nápisu (IG II² 2311) známe výši odměn udělovaných těm, kdo v běhu, pětiboji a v zápase prostém, pěstním a v pankratiu obsadili prvé a druhé místo.

Podrobně Weiler píše o jednotlivých sportovních odvětvích, zprvu všeobecně (str. 140—145), potom jednotlivě. Gymnické závody reprezentoval běh (str. 146—156), skok daleký (str. 157—161), hod diskem (str. 161—166) a oštěpem (str. 166—169), zápasy (str. 169—189), pětiboj (str. 189—196) a lukostřelba (str. 196—198). K běhu v délce jednoho, dvou i více — až 24 — stadií se družil běh ve zbroji a s pochodněmi, kdežto maratónský běh na paměť legendárního běžce od Marathónu do Athén nebyl zřejmě ve starověku znám (str. 153). Skok daleký je spojen s problémem, zda spíše nešlo o dvojskok nebo trojskok (str. 158 n.). Hod diskem s sebou nese dvě základní otázky: jak těžký byl disk a zda Řekové při vrhu užívali otočky (str. 162—164). Také hod oštěpem měl proti dnešku poněkud jinou podobu, neboť se v něm závodilo jednak o nejdělsí hod, jednak o zasažení cíle. Zápasy — palé (str. 169—176), pygme (str. 176—183) a pankration (str. 183—189) — se staly pravzorem dnešního zápasu řeckořímského, boxu a zápasu ve volném stylu. Pentathlon neboli pětiboj obsahující běh, skok, hod diskem a oštěpem a zápas, neznámo, v jakém pořadí (str. 191), nutí k různým úvahám o tom, jak se hodnotilo umístění v jednotlivých disciplínách při určování celkového vítězství (str. 192—195).

Velkou oblibu si u Řeků získaly závody hipické (str. 200—206) a sama geografická poloha Řecka předurčovala význam plavání a veslování (str. 206—209). Ve sportu měly ovšem zastoupení i míčové hry (str. 209—214): episkyros, v němž dvě mužstva bojovala o míč položený na střední čáře a snažila se jej pak přenést přes základní čáru soupeře, harpaston čili faininda, tj. jakýsi druh házené, a keratizon připomínající dnešní pozemní hokej.

Sport se rozšířil také v Itálii. Jeho různé disciplíny pěstovali Etruskové (str. 217—232) a sami k nim připojili to, co již podle dnešních norem za sport nelze pokládat: zápas muže s kapucí přes hlavu s divokým psem a gladiátorské zápasy (str. 228 n.). Ty v následujících dobách našly zvláště velkou oblibu v Římě.

Po obecném výkladu o sportu u Římanů (str. 232—238) popisuje Weiler hry v cirku (str. 239—253), zápasy gladiátorů a štvance (venationes) pořádané v amfiteátrech (str. 253—261). Dále se zmiňuje o sportu pěstovaném ve velkolepých římských lázních (str. 261—265), všímá si míčových her (str. 265—268) a ve stručném přehledu řeší otázku, jak se v římské říši uplatňovala řecká agonistika (str. 268—276). Ale i v této části své práce stejně jako v předchozích kapitolách uvádí u každého dílčího výkladu rozsáhlou odbornou literaturu.

O pramenech se obvykle pojednává v úvodu, kdežto Weiler o nich píše až v závěru své knihy. Vzhledem k rozptýlenosti zpráv o sportovních hrách ve starověku není tento úkol snadný ani jednoduchý. A tak to, co v knize čteme o pramenech písemných (str. 278—281), o nápisích (str. 281—283), papyrech (str. 283 n.), numismatickém materiálu (str. 284—286) a archeologických nálezech i zbytcích monumentálních staveb (str. 286—288), je sice opět výrazem znamenitých autorových znalostí, ale odborník znovu nejspíše ocení užitečné bibliografické údaje.

Weilerovo a Ulfovo dílo je — jak uvádí jeho titul — úvodem do celé široké problematiky, úvodem vysoce odborným, náležitě instruktivním a v mnoha případech i plně konkrétním. K lepší orientaci slouží kromě přehledně rozvrženého výkladu i rejstříky (str. 289—305), přičemž zvláště věcný rejstřík přijde občas každému vhod. Vyčerpá-

vajcíci poučení o všech jednotlivých sportech ve starověku čtenář v knize nenalezne, ale to není její nedoatatek, neboť kdo se bude chtít blíže poučit, snadno z bibliografických poznámek zjistí, po které další vědecké literatuře má sáhnout.

Josef Češka

Karl Hermann Schelkle: *Paulus (Leben — Briefe — Theologie)*. Erträge der Forschung, Band 152. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1981. Stran XVIII + 261.

Pavel z Tarsu, jehož působení představuje spojení biblického evangelia s řeckým jazykem i duchem, je nepochybně ústřední postavou raného křesťanství, v mnohém ovšem spornou. V křesťanských kostelích jsou jeho listy neboli epištoly pravidelně čteny a jejich myšlenky v kázáních dále rozváděny, neboť v křesťanské teologii patří pavlovské ideje k jejímu základnímu obsahu. Z listů, jejichž autorství se v Novém zákoně Pavlovi přičítá, jsou také vzaty normy, podle nichž se v církvi od minulosti po dnešek měří křesťanský život a víra.

Pavlovi, „apoštolu národů“, věnoval K. H. Schelkle přehlednou studii, v níž se nejdříve zabývá literárními prameny o Pavlovi (str. 3—29), načež načrtává Pavlův život a souhrnně charakterizuje jeho dílo (str. 30—75). Jako věhlasný znalec novozákonní teologie pak s přehledem rozebírá listy tradičně připisované Pavlovi (str. 76—152) a jednotně přitom postupuje podle schématu, v němž jsou po bibliografickém úvodu obsaženy stručné kapitoly o příjemci dopisu, o místě a době jeho sepsání, o hlavních myšlenkách v něm obsažených i o vztahující se na něj literární kritice. Sled kapitol není ve všech případech stejný a u těch listů, které K. H. Schelkle v souladu s výsledky kritického vědeckého bádání uznává za pozdější, je vždy alespoň odstavec věnován otázce e autorství.

Za pravé Pavlovy listy považuje Schelkle první list Thessaloňanům (str. 76—80), list Galatanům (str. 80—87), oba listy Korintánům (str. 87—101), list Filippanům (str. 101—109), dopis Filémonovi (str. 109—112) a list Římanům (str. 113—124), kdežto druhý list Thessaloňanům (str. 124—127), list Kolossanům (str. 128—133), list Efesanům (str. 133—139), dva listy Timotheovi a jeden Titovi (str. 139—148) patří již do doby pozdně apoštolské. Pavlův není ani anonymní traktát, tradičně citovaný jako list Židům (str. 148—152), i když jeho obsahová příbuznost s některými kumrán-skými texty (str. 151) může vést k datování do dřívější doby než k roku 90 n. l., jak jej časově určuje Schelkle (str. 152).

Nejvíce místa (str. 153—254) zaujímá v knize Pavlova teologie, konkrétně její starozákonní východiska (str. 155—161), učení o Ježíši Kristu a jeho spasitelském díle (str. 162—185), teologické úvahy o bohu a duchu (str. 185—192), o člověku a světu (str. 192—196), o smrtelném těle a nesmrtelné duši (str. 197—202), jakož i o Zákonu ve smyslu životního řádu a o smrti (str. 202—206). Dále jsou analyzovány Pavlovy etické zásady (str. 206—218), obsahující názory na víru, spravedlnost, svobodu, lásku a manželství, načež se Schelkle v rámci výkladu o formující se církevní dogmatice zabývá Pavlovým učením o církvi, o jejích svátostech — křtu a večeři Páně — i o ostatní liturgii (str. 218—234) a rozebírá Pavlův vztah k judaismu i jeho řešení vzájemného vztahu žido- a pohanokřesťanství (str. 234—246). Posléze se pak zamýšlí nad pavlovskou eschatologií (str. 247—254). Všechny teologické otázky řeší pod zorným úhlem Starého i Nového zákona a přitom víceméně předpokládá Pavlovu závislost na Ježíšově učení, jak je známe z evangelií, zejména synoptických; a to již musí vzbudit oprávněné pochyby.

Pro poznání dějin raného křesťanství je mimořádně důležité zjistit, do které doby spadá Pavlovo apoštolské působení a jaký opravdu byl jeho vztah k prvotní palestinské židokřesťanské obci. Jak je běžné, vychází Schelkle při časovém určování Pavlova životního běhu z relativní chronologie, obsažené ve Skutech apoštolů, a přitom se také opírá o údaje porůznu roztroušené v Pavlových listech (str. 54—74). Datuje-li podle zmínky Skutků apošt. 18, 12 o L. Iuniu Gallionovi, který byl *proconsul Achaiae* roku 51/52 (srov. Der Kleine Pauly, Bd. II, Stuttgart 1967, sl. 686), Pavlovu „druhou misijní